

Numismatiek en Folklore.

In de vroegste tijden, toen de munten nog onbekend waren en de handeldrijvende volkeren eenvoudig hunne toevlucht namen tot ruiling, werden de waarden van zaken en koopwaren, alsmede de rijkdom in veestuks uitgedrukt. Aldus verklaart het zich, dat op de eerste munten stier, koe, os, paard of de kop dezer dieren staan afgebeeld en bij de Grieken het woord: "*Bous* „ dat os beteekent, een conventionele volksterm bleef om het gemunt metaal aan te duiden.

Fig. 1.

(De figuur 1 toont ons het type van paard op eene oude munt van de stad Karthago).

" *Bous epi glossa* „ (Hij heeft een os op de tong), zeiden de Oude Grieken van iemand, die zich om geld tot zwijgen had laten brengen.

Het geld, dat stom is,

Maakt recht wat krom is.

Zoo drukt de Vlaming zich uit om aan te duiden hoe door omkooprij sommige gewetenlooze of versatiele lieden zondigen aan meened of veranderen van meening.

Wat een tal van spreekwoorden en uitdrukkingen, hetzij van een bijzonder of een heel lokaal karakter, zijn aan de munt- en penningkunde ontleend! Wie kent het Engelsch devies niet: "*Time is money* „ (Tijd is geld), dat bij alle volken en dus in alle talen ingang heeft gevonden?

" *L'argent n'a pas d'odeur* „ zegt de Franschman, waar wij zeggen: "*Op 't geld staat geen naam* „.

Hebt gij er ooit aan gedacht, dat deze zegswijze opklimt tot het Romeinsch tijdvak? Het was inderdaad keizer Vespasianus die, zijn zoon Titus een geldstuk voorhoudende, hem zulks tot antwoord gaf, toen deze zijne verwondering uitdrukte over eene te Rome op de geheime openbare gemakken gelegde belasting.

Naar Vespasianus noemt men " *vespasienne* „ de straat-urinoirs, in vorm van wachthuisjes, zooals we die vroeger in onze stad (Gent) en te Brussel hebben gekend en ze thans nog worden aangetroffen op de boulevards van Parijs.

Wij kennen allen eene heele reeks gezegden, eigen aan onze Vlaamsche gewesten en waarvan sommige opklimmen tot ver vervlogen tijden. Noemen wij, onder de vele, die iedereen in den mond heeft, de volgende, waarvan de betekenis zoo gemakkelijk en duidelijk te raden valt, dat zij geene nadere verklaring vergen :

Geld winnen gelijk slijk.
 Geld in 't water smijten.
 't Geld groeit op mijn rug niet.
 Uit alles munt slaan.
 Iets voor goede munt aannemen.
 Iemand met gelijke munt betalen.
 Tegen een oordje 't voer.
 Dat is geen oordje waard.
 Die het oordje niet begeert,
 Is het stuivertje niet weerd.
 Die voor 't oordje is geboren,
 Zal den stuiver niet behooren.

en dies meer.

De reeds tot de Middeleeuwen opklimmende echt Vlaamsche uitdrukking : " *Het op iemand gemunt hebben* „ vindt haar oorsprong in het nog steeds bestaande gebruik, spotpenningen te slaan met satirische voorstellingen en opschriften, met het doel het laakbare of bespottelijke in de handelwijze van sommige hooggeplaatste personen aan te vallen, kenbaar te maken en bij het nageslacht te doen voortleven.

Fig. 2.

(Bij figuur 2. geven wij de afbeelding van een modernen spotpenning, Napoleon III hoonend, na den val van het 2e keizerrijk in Frankrijk).

" 't Is een stuiver op een sesken brengen „, geeft men ten antwoord aan hem, die door gemis aan overleg of door eene verkeerde berekening, de waarde zijner goederen vermindert.

1 sesken = 1/8 stuivers = 1/2 oordje.

Reeds ten tijde van Filips den Schoone (1482-1506) spreekt men van seskens, en onder het Spaansch tijdvak gaf men aan het 6 mytenstuk den naam van sesken.

De middeleeuwsche munten zijn in den algemeenen regel zeer dun. Vandaar hebben wij nog de uitdrukking :
" Zoo plat als een sesken „.

Toen onze gewesten, van 1814 tot 1830, met Nederland vereenigd, onder Willem I, het koninkrijk der Nederlanden uitmaakten, waren de oude Fransche munten alsmede deze van Maria-Theresia en hare opvolgers nog steeds in gebruik : ecu's, kronen, patakons, plaketten, pandoers en oordjes bleven in den handel tot wanneer in 1856 eene Fransche wet al die verouderde munten buiten omloop stelde.

Zoo gold :

1 pandoer of 10 oordjesstuk = 11 Nederlandsche centen.

1 plaket of 14 oordjesstuk = 16 1/2 Nederlandsche centen.

Fig. 3.

(Figuur 3, plaket of 14 (XIV) oordjesstuk van 1791.)

Wanneer nu te dien tijde een knaap op stiel ging en een plaket als dagloon verdiende, mocht hij zich over zoo een verheven loon ten zeerste verheugen. " 'k Wensch u de zestien en halve „ was men dan ook gewoon den jongen toe te roepen, die voor het eerst op stiel ging.

Het is een welbekend feit, dat vele middeleeuwsche munten voorstellingen van godsdienstigen aard vertoonen. Het was Karel VI, koning van Frankrijk (1380-1422), die het eerst goudstukken liet vervaardigen met, als beeldenaar, de

heilige Maagd, die de engelsche groetenis (salutation angélique) ontvangt. Vandaar de naam *salut* aan deze stukken gegeven.

Wanneer te dien tijde, toen de drukkunst nog niet was gekend, nieuwe wetten, verordeningen, bekendmakingen of gewichtige tijdingen aan de bevolking waren over te brengen, trok een daartoe aangesteld ambtenaar, heraut genaamd, van het eene oord naar het ander, om aan de bevolking elke plechtige en officieele afkondiging mede te deelen.

Deze boden of herauten werden in alle richtingen uitgezonden en de duur van hun verblijf was in verband met de gewichtigheid der plechtige afkondigingen of mede te deelen tijdingen en de belangrijkheid der bezochte gemeente. Iedere gemeente had voor verplichting den heraut kost en inwoon te verschaffen en hem, bij zijn vertrek, een gouden salut ter hand te stellen om zijne reis voort te zetten.

Vandaar den afscheidsgroet: "*Salut en de kost* „ dien wij den vriend of gast, die ons verlaat, toeroepen, daardoor onzen wensch te kennen gevende, dat hem verder niets ontbreke.

Dikwijls wordt deze afscheidsgroet ook spottend aangewend, wanneer het een gast geldt, waarvan we tevreden zijn verlost te wezen.

Fig. 4.

(Op den bij figuur 4 afgebeelden gouden salut van Englands koning Hendrik VI (1422-1453) lezen wij, tusschen de H. Maagd en den engel, het woord: « *Ave* ».)

Ziedaar enkele uitdrukkingen en gezegden eigen aan onze Vlaamsche gewesten.

Thans willen wij er enkele aanhalen, die van algemeen gebruik zijn en eenige andere van meer lokaal karakter. Noemen wij o. a. m. de volgende:

“ *Hij ziet er uit of hij zijn laatste oordje versnoept had* „, zegt men van iemand, die beteuterd, onthutst staat te zien of een zeer bedremmeld gezicht zet.

Van iemand, die tot een zeker doeleinde, dat moeilijk of hoegenaamd niet te bereiken is, veel geld verkwist en aldus nuttelooze kosten maakt zegt men : “ *Dat hij goed geld naar kwaad geld smijt* „.

Iemand op dezelfde wijze behandelen zooals hij met ons is omgegaan drukt men volgender wijs uit : “ *Iemand met gelijke munt betalen* „.

De kleinste muntsoort uit de eerste muntenserie (1598-1612) van de aartshertogen Albert en Isabella, droeg den naam van “ *gigot* „. Ons 1 centimestuk, onze tegenwoordige kleinste muntsoort, te Gent “ *triepken* „ genoemd, wordt in vele plaatsen van 't Walenland, bijzonder in het Center, in de volkstaal nog steeds “ *gigot* „ genaamd.

Waar moeten wij den oorsprong zoeken van algemeen gekende en gebruikte uitdrukkingen zoo Vlaamsche als Fransche, als deze : “ *Kruis of munt. — Koppen of letteren. — Kop of kruis. — Pile ou face. — Tête ou lettre. — Tête ou croix. — Croix ou pile ?* „

Dergelijke uitdrukkingen zijn tot ons gebleven uit lang vervlogen tijden en de meeste reeds van af het begin der middeleeuwen. Zij zijn namelijk in onmiddellijk verband met de voorstellingen op de munten afgebeeld. Onder de vele motieven komt bijvoorbeeld, gedurende heel de middeleeuwen en ook later, het kruis voor, dat verbaazend veel wijzigingen onderging, in zooverre, dat het voor kenners niet moeilijk valt alleen naar de kenmerken van het afgebeelde kruis het tijdstip te bepalen waarin eene munt werd vervaardigd.

Monogrammen of ineengevlochten naamletters,

Initialen of aanvangletters (*lettres*),

Portretten, busten, (*tête-face*),

Kruisen, (*croix*),

Tempels, voorgesteld door zuilen (in 't Latijn “ *pila* „), (*pile*), ziedaar eenige voorstellingen onder de vele beelden naren reeds op de Karolingsche munten voorkomende, en

die aanleiding gaven tot bovenvermelde uitdrukkingen die iedereen op onze dagen nog in den mond heeft, gelijk vele andere, die ons herinneren aan vroegere gebruiken en gewoonten, welke thans verdwenen zijn.

Vóór de verschijning van de eerste koperen munten, leveren vooral de XIIe en XIIIe eeuw, bij de opkomst der Gemeenten, eene reeks zeer kleine gemeentelijke munten *malie-penningen* (*mailles-deniers*) genoemd van nauwelijks elf millimeter diameter. In zijn werk " *Monnaies et Médailles* „ geeft Fr. Lenornant de volgende étymologie voor 't woord " *maille* „. " De Italiaansche *mailles* heetten *medaglia*, naar 't Laag Latijn *medallia*; daarvan komt *medaille* en de samen-trekking *maille* „. Berust deze verklaring op vaste gronden of is zij enkel veronderstelling?

Kan daartegen niet de Vlaamsche verklaring opwegen als zou *maille* in onmiddellijke verhouding staan met *malie* om aldus de gelijkenis aan te geven dezer kleine muntjes met de *maliën* van een *maliënkelder* waarvan de ijzeren ringetjes zoo goed op *malie-penningen* geleken?

Wat er ook van zij er bestond geene muntsoort van mindere waarde zoodat, wanneer deze te verdeelen (*à partir* — *à partager*) was, zulks aanleiding gaf tot twisten. Vandaar de Fransche uitdrukking: " *Avoir maille à partir avec quelqu'un* „ wat wij omzetten in: " Met iemand een appeltje te schillen hebben „.

Door " *Godspenning* „ (*arrhes* ou *denier à Dieu*), verstaat men het geld, dat aan den verkooper of verhuurder als waarborg van den verkoop of de huur wordt gegeven; ook wel het geld, dat een dienstbode, die zich verhuurd heeft, tot zekerheid, vóór den termijn der in diensttreding, ontvangt.

In de middeleeuwen had de godspenning eene heel andere beteekenis. Onze christelijke voorouders hadden de gewoonte een penning (*denier*) te storten ter eere Gods, dezen aanroepende als getuige en waarborg bij het sluiten van een koop. Later werd bij vele Gilden deze gewoonte in werkelijke belasting omgezet en de opbrengst werd tot een liefdadig doel aangewend.

De Fransche zegswijze : “ *Payer en monnaie de singe* „ heeft een echt Parijsch karakter.

Een politiereglement van Frankrijks hoofdstad, uit de 13^e eeuw schreef voor den overtocht van een aap over le Petit-Pont, een tolrecht voor van 4 penningen (4 deniers). Gold het een potsenmaker, die er zijn brood moest mede verdienen, dan passeerde de aap kosteloos, wanneer deze zijn kunstjes uitvoerde voor den tolontvanger. Vandaar de uitdrukking : “ *Payer en monnaie de singe* „ 't is te zeggen, in de plaats van betalen, grimassen en poetsen maken.

De uitdrukking : “ *Geen geld, geen Zwitsers* „ waarmede wij bedoelen, dat zonder geld noch hulp noch koopwaar is te verkrijgen, komt ons over uit het Fransch : “ *Pas d'argent, pas de Suisses* „ en klimt reeds op tot de 16^e eeuw.

De Zwitsers maakten inderdaad van het dragen der wapenen een beroep en traden dan ook in dienst van gelijk welken monarch, zoo deze maar eene voldoende soldij uitbetaalde. Toen nu in 1521, bij de belering van de stad Milaan door keizer Karel V, Frankrijk's koning, Frans I, zijne Zwitsersche huurlingen niet meer betalen kon, keerden dezen, zeggende : “ *Pas d'argent, pas de Suisses* „, terug naar huis.

In Frankrijk werd eerst in 1830 het aanwerven van bezoldigde vreemde soldaten afgeschaft.

René Ladrière.

Christelyk en Stichtbaer Liedeken van het natuerlyk Kaertenspel.

In het IIIe van den “ *Vlaamsche Vertelselschat* „ van V. De Meyere, vinden wij drie vertellingen bij het kaartspel (n^{rs} CCXCVIII—CCC), waarvan de derde : *Van een jongen die zijn Catechismus kende*, den verzamelaar werd medegedeeld door den heer J. V. H., afkomstig van Frembodegem en beambte te Antwerpen, die ze vóór meer dan een twintigtal jaren hoorde vertellen in zijn dorp.

Ze verhaalt van een ongeleerden jongen, die elken